

2. Керимова Е.А. Правовой институт: теоретико-правовое исследование : автореф. дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория права и государства; история права и государства; история политических и правовых учений» / Е.А. Керимова. – Саратов, 1998. – 23 с.

3. Левицька Н.О. Нормативно-правовий інститут: загальнотеоретична характеристика : автореф. дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Н.О. Левицька. – Львів, 2013. – 19 с.

САДОВСЬКИЙ М. М.,
аспірант
(Класичний приватний університет)

УДК 340.132.6

ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ФУНКЦІЙ ДОКТРИНАЛЬНОГО ТЛУМАЧЕННЯ ПРАВА

У статті досліджується поняття та класифікація функцій доктринального тлумачення права. Аналізуються ознаки, характерні особливості функцій доктринального тлумачення права. Визначається співвідношення функцій доктринального тлумачення права та функцій права. Виділяються основні критерії класифікації функцій доктринального тлумачення права.

Ключові слова: доктринальне тлумачення права, функції тлумачення, функції права, види функцій доктринального тлумачення права.

В статье исследуются понятие и классификация функций доктринального толкования права. Анализируются признаки, характерные особенности функций доктринального толкования права. Определяется соотношение функций доктринального толкования права и функций права. Выделяются основные критерии классификации функций доктринального толкования права.

Ключевые слова: доктринальное толкование права, функции толкования, функции права, виды функций доктринального толкования права.

The article examines concept and classification functions doctrinal interpretations of law. Analyzes characteristics, features, functions doctrinal interpretations of law. Defining relations functions doctrinal interpretation of rights and functions of law. Outlines key criteria for classification of functions of doctrinal interpretations of law.

Key words: doctrinal interpretation of law interpretation of function, function of law, types of functions doctrinal interpretations of law.

Вступ. «Функція» є достатньо складною категорією, що використовується у різних галузях знань та має багато значень (філософське, соціологічне, математичне та інші). Функція (від лат. *functio* – виконання, діяльність) – це обов'язок, коло діяльності, призначення [1, с. 703], робота кого-небудь, чого-небудь, чогось, повинність, місія, явище, яке залежить від іншого явища, є формою його виявлення і перетворюється відповідно до його змін [2, с. 453].

Значення правильного визначення функцій доктринального тлумачення права важко переоцінити, адже воно суттєво впливає на оптимальне розподілення сил та засобів, що використовуються інтерпретатором для реалізації завдань, які має вирішувати доктринальне тлумачення права. Дослідження функцій доктринального тлумачення права дозволяє вияви-

ти його місце та значення у правовій системі конкретного суспільства, основні шляхи впливу на різні сфери життя, призводить до більш глибоко розуміння його природи.

Разом з тим слід визнати, що самостійних досліджень, присвячених дослідженню функцій доктринального тлумачення права у вітчизняній науці до цього часу не проводилося. Проте були спроби проаналізувати функції тлумачення взагалі (наприклад, Ю.М. Тодика досліджує загальну категорію «функції тлумачення» [3, с. 76–79]) або функції окремих різновидів тлумачення (так, О.М. Юхимюк розглядає «функції правозастосовного тлумачення правових норм» [4]).

Постановка завдання. Метою статті є дослідження поняття та критеріїв класифікації функцій доктринального тлумачення права. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити низку дослідницьких завдань, зокрема: проаналізувати ознаки, характерні особливості функцій доктринального тлумачення права; визначити співвідношення функцій доктринального тлумачення права та функцій права; виділити основні критерії класифікації функцій доктринального тлумачення права тощо.

Результати дослідження. На нашу думку, аналіз функцій доктринального тлумачення права як самостійного різновиду інтерпретаційної діяльності передбачає дослідження його характерних особливостей, ознак. До таких, проаналізувавши існуючі у науковій літературі підходи [5], ми відносимо:

- функції відображають активну роль доктринального тлумачення права, його соціально-перетворюючу роль у правовій системі, в суспільстві;
- функції доктринального тлумачення права знаходять прояв через суб'єктів – вчених-юристів та їх колективів;
- у функціях доктринального тлумачення права конкретизується його сутність, особливості, зміст та форми;
- функції доктринального тлумачення права забезпечують єдність та визначеність практики доктринального тлумачення права;
- функції являють собою відокремлені напрямки впливу доктринального тлумачення права на різні компоненти соціальної системи (політичні, економічні, ідеологічні тощо) та на соціальну систему в цілому;
- функції доктринального тлумачення права безпосередньо пов'язані із його метою та завданнями, адже об'єктивно обумовлюються ними, являють собою засоби їх вирішення;
- функціям доктринального тлумачення права притаманний динамізм, адже юридична наука постійно розвивається, удосконалюється, що призводить до суттєвих змін й у доктринальному тлумаченні права;
- не зважаючи на динамізм, функції доктринального тлумачення права мають певну стійкість, стабільність, що обумовлено відносною стабільністю фундаментальних положень юридичної науки, стійкістю юридичних та фактичних підстав доктринального тлумачення права, рівнем стабільності соціальної системи;
- на функції доктринального тлумачення права суттєво впливають: розвиток юридичної науки та практики, якість законодавства, рівень загальної та правової культури суспільства тощо;
- функціями можна вважати лише позитивний, прогресивний вплив доктринального тлумачення права на дійсність (негативний вплив слід розглядати як певні «дисфункції»).

Таким чином, у найбільш загальному вигляді функції доктринального тлумачення права можна визначити як певні, відносно самостійні напрямки прогресивного впливу інтерпретації змісту норм права вченими-юристами та їх колективами, в яких проявляються його особливості та соціальне призначення.

У науковій літературі досить часто функції тлумачення права ототожнюють із функціями права. Так, В.В. Тарасова зазначає, що до загальних функцій слід віднести функції, що властиві праву взагалі та актам судового тлумачення як соціально-правового явища зокрема [6, с. 65]. На нашу думку, така точка зору не є виправданою, особливо коли мова йде про функції неофіційного тлумачення права взагалі та функції доктринального тлумачення зокрема.

Так, функції права та функції доктринального тлумачення мають певні подібні властивості. Наприклад, їх спрямованість на досягнення загальних цілей. Проте можна виявити і їх відмінності, які полягають у наступному:

– висловлюють сутності різних явищ, адже функції права зумовлені специфікою, цілями та завданнями права, а функції доктринального тлумачення права зумовлені особливостями наукової інтерпретації правових явищ;

– функції доктринального тлумачення права вторинні по відношенню до функції права, адже наукова інтерпретація правових явищ є лише одним із засобів досягнення цілей правової системи;

– не співпадають їх класифікації, форми реалізації функції тощо.

Таким чином, на нашу думку, ототожнювати категорії «функції права» та «функції доктринального тлумачення права» не слід.

Поняття функції доктринального тлумачення права не слід ототожнювати також із поняттями мета та завдання доктринального тлумачення. За загальнофілософським розумінням, мета – це ідеальний або реальний предмет свідомого чи несвідомого прагнення суб'єкта; кінцевий результат, на який навмисно спрямований процес [7, с. 317]. Завдання – засоби досягнення мети, а функції – основні напрямки діяльності із вирішення завдань [8, с. 263]. Відповідно, мета та завдання визначають функції доктринального тлумачення права.

Загальною метою будь-якого тлумачення права (доктринальне тлумачення, як один із різновидів не є виключенням) більшість авторів називають встановлення істинного значення, внутрішнього змісту правових приписів. Особливість доктринального тлумачення полягає у суб'єктах такого «встановлення» та, відповідно, у тих засобах, які суб'єкти використовують для «встановлення».

Досліджуючи особливості тлумачення права в німецькій теорії права, О.А. Шмагін виділяє лише два завдання тлумачення права – інтерпретація тексту та вдосконалення права [9, с. 250–251]. О.В. Семенов називає три завдання – інтерпретація узагальнених правових понять; урахування загальноновизнаних принципів гуманізму, поваги до прав людини, справедливості; компенсація технічних недоліків та заповнення прогалін у праві. Проте, на нашу думку, перелік завдань доктринального тлумачення права можна значно розширити та віднести до них зокрема: встановлення змісту та форми вираження правових приписів; визначення їх мети та соціальної спрямованості; встановлення місця в правовому акті, галузі, системі права, меж дії правових приписів; встановлення суспільно-політичних обставин їх прийняття, умов, в яких відбувається тлумачення; виявлення та усунення прогалін, колізій, помилок та інших недоліків у правових приписах та юридичній практиці; оцінка правових приписів; їх роз'яснення іншим адресатам; уточнення, конкретизація та деталізація правових приписів тощо.

Професор О.Ф. Скакун виділяє такі види функцій тлумачення права: пізнавальна (інформаційна) – пізнання інтерпретатором сутності норми права, яка знайшла свій вираз у нормативному розпорядженні; конкретизуюча – уточнення норми права з урахуванням певної справи, визначених обставин; регулятивна – виконання офіційним актом тлумачення спільно з нормою регулятивних функцій; правоконтролююча – виявлення недоліків норми права і доведення до відома відповідних правотворчих органів про необхідність її вдосконалення; правозабезпечувальна – утримання від свавільного застосування нормативних приписів, забезпечення єдності законності та безперервності правового регулювання, ефективності правозастосовної діяльності [10, с. 455].

Досліджуючи правозастосовне тлумачення, Д.А. Гаврілов вказує на такі функції останнього: інформаційно-пошукова, аналізу та узагальнення, кваліфікаційну та мотивувальну, контрольно-наглядову, правоорієнтуючу, правокоригувальну, правотворюючу [11, с. 5–6].

До основних функцій неофіційного тлумачення права Л.В. Соцуро відносить: пізнавальну (вітчизняний вчений Ю.М. Тодика наполягає на тому, що дану функцію слід називати «пізнавально-роз'яснювальна» [3, с. 76] – М.С.), конкретизаційну, регламентуючу, правозабезпечувальну та сигналізаторську [12, с. 17].

Широке коло функцій доктринального тлумачення права визначається множинністю засобів, які використовуються для наукової інтерпретації правових явищ та розмаїттям правової дійсності. Просте їх перерахування не має жодної наукової цінності, тому слід зосередитися на їх класифікації.

Класифікація функцій доктринального тлумачення права являє собою розподілення їх за групами із урахуванням їх юридичних якостей. В зв'язку з цим постає питання про критерії класифікації, як суттєві ознаки та підстави, у відповідності до яких можливо розподілити предмети та явища у певній послідовності.

Проаналізувавши сучасні наукові підходи до функції тлумачення права та критеріїв їх класифікації, пропонуємо виділити такі критерії класифікації функцій доктринального тлумачення права:

- значимість для суспільства, на підставі цього критерію можна виділити основні та неосновні функції доктринального тлумачення права;
- особливості дії у часі – постійні та тимчасові функції;
- ступінь абстрактності та значення у процесі тлумачення – головні (провідні) функції та функції окремих засобів доктринального тлумачення права; останні входять до складу головних (провідних) функцій, спрямовані на вирішення конкретних завдань;
- рівень функціонування, характер зв'язків – зовнішні та внутрішні функції;
- особливості правової системи (сім'ї) – функції доктринального тлумачення права в англо-американській, романо-германській, релігійно-традиційній та інших правових сім'ях, та окремих національних правових системах;
- ступінь відкритості прояву – явні (очевидні) та приховані (латентні);
- компонент соціальної системи, який піддається впливу з боку доктринального тлумачення права – загальносоціальні функції (економічна, політична, ідеологічна тощо) та спеціально-юридичні функції (регулятивна, охоронна, рекомендаційна, конкретизаційна, контрольна, компенсаційна тощо).

Найбільш суттєвим видається саме остання класифікація, яку, враховуючи специфіку доктринального тлумачення права, на нашу думку, необхідно доповнити ще одним компонентом – пізнавально-оціночними функціями, до яких слід віднести гносеологічну (пізнавальну), пояснювальну, аксіологічну (оціночну) та онтологічну функції.

Висновки. Функції доктринального тлумачення права можна визначити як певні, відносно самостійні напрямки прогресивного впливу інтерпретації змісту норм права вченими-юристами та їх колективами, в яких проявляються його особливості та соціальне призначення.

Всі функції доктринального тлумачення права можна умовно поділити на (критерій – компонент соціальної системи, який піддається впливу з боку доктринального тлумачення) загальносоціальні, спеціально-юридичні та пізнавально-оціночні.

Загальносоціальні функції акцентують увагу на значенні доктринального тлумачення права в житті суспільства як засобу, що сприяє реалізації певних конкретно-історичних цілей. Спеціально-юридичні функції демонструють специфіку доктринального тлумачення права, його місце в юридичній практиці, в регулюванні суспільних відносин. Виділення ж пізнавально-оціночних функцій зумовлено необхідністю вивчення сутнісних характеристик доктринального тлумачення права з застосуванням знань інших наук – філософії, логіки, соціології, герменевтики тощо.

Список використаних джерел:

1. Словарь иностранных терминов / Под ред. И.В. Лехина, С.М. Локшиной, Ф.Н. Петрова (главный редактор) и Л.С. Шаумяна. 6-е изд., переработанное и доп. – М.: Изд-во «Советская энциклопедия», 1964. – 784 с.
2. Сліпушко О.М. Тлумачний словник чужомовних слів в українській мові. Правопис. Граматика / Під ред. В.А. Михалко. – К.: Криниця, 1999. – 511 с.
3. Тодька Ю.Н. Толкование Конституции и законов Украины: теория и практика / Ю.Н.Тодька. – Х. : Факт, 2003. – 327 с.
4. Юхимюк О.М. Функції правозастосовного тлумачення норм права / О.М. Юхимюк // Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. – Івано-Франківськ, 2011. – № 4. – С. 91–95.
5. Половова Л.В. Функции интерпретационной практики : монография / Л.В. Половова. – Ульяновск : УлГУ, 2002. – 163 с.
6. Тарасова В.В. Акты судебного толкования правовых норм: юридическая природа и классификация / В.В. Тарасова. – Саратов: Изд-во Саратовской государственной академии права, 2002. – 151 с.
7. Новая философская энциклопедия / Ин-т философии РАН. В 4 томах. – М.: Мысль, 2010. – Т. 4 – 736 с.
8. Зильфугарзаде Т.Э. Соотношение функций и задач современного правового социального государства / Т.Э. Зильфугарзаде // Горный информационно-аналитический бюллетень. – 2012. – № 6. – С. 262–266.

9. Шмагин А.А. Основы немецкой методики толкования права / А.А. Шмагин // Вестник гражданского права. – 2012. – № 4. – Том 12. – С. 247–284.
10. Скакун О.Ф. Теория государства и права: (Энциклопед. курс): учебник / О.Ф. Скакун. – Х.: Эспада, 2005. – 657 с.
11. Гаврилов Д.А. Правоприменительное толкование : автореф. дис. ... на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве» / Д.А. Гаврилов – Волгоград, 2000. – 24 с.
12. Соцуро Л.В. Неофициальное толкование норм права / Л.В. Соцуро. – М., 2000. – 112 с.

ТАРАН Д. П.,
здобувач кафедри
конституційного права України
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДК 342.4

ЖОРСТКІСТЬ КОНСТИТУЦІЇ ЯК УМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇЇ ЗАХИСТУ

У текстах конституцій, як правило, встановлюється особлива процедура щодо порядку їх зміни, перегляду. Обмеження можуть стосуватися конкретних процедурних вимог. Достатньо розповсюдженою є практика особливої захищеності певних конституційних розділів, статей або окремих положень. У багатьох країнах встановлена заборона вносити зміни в умовах воєнного і надзвичайного стану.

Ключові слова: зміни до Конституції, конституційні принципи, конституційний контроль, Конституційний суд, конституційна процедура.

В текстах конституций, как правило, устанавливается особая процедура относительно порядка их изменения. Ограничения могут касаться конкретных процедурных требований. Достаточно распространенной является практика особой защищенности определенных конституционных разделов, статей или отдельных положений. Во многих странах установлен запрет вносить изменения в условиях военного и чрезвычайного положения.

Ключевые слова: изменения в Конституции, конституционные принципы, конституционный контроль, Конституционный суд, конституционная процедура.

In the texts of constitutions usually set a special procedure for their change. Restrictions may apply to certain procedural requirements. Enough is common practice special constitutional protection of certain sections of articles or individual provisions. Many countries ban is set to change in conditions of war and emergency.

Key words: changes to constitution, constitutional principles, constitutional review, the Constitutional Court, constitutional procedure.

Вступ. Як зазначає В.Я. Тацій, незважаючи на значний позитивний потенціал будь-якої Конституції, цілком природно, що із плином певного часу постає питання про її реформування, інколи навіть у формі прийняття нового Основного Закону. Конституційна реформа в житті будь-якої країни – подія не тільки незвичайна, але й інколи навіть доленосна. Адже Конституція – це той основоположний документ, який визначає долю країни не одне десятиліття [1, с. 39].

